

การวิจัยประวัติศาสตร์

ประวัติศาสตร์โดยปกติใช้กันในสองความหมาย ความหมายหนึ่งเป็นความหมายที่ใช้กันโดยทั่วไป หมายถึง เหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในอดีต ซึ่งเราจะเห็นได้ว่าเป็นความหมายที่กว้างและอาจไม่ตรงกับความเป็นจริงเสมอไป เพราะไม่ใช่ทุกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตมีหลักฐานยืนยันว่าได้เกิดขึ้นจริง รวมทั้งหลักฐานที่ยืนยันว่ามีเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นจริงก็อาจไม่จริงได้อีกความหมายหนึ่งเป็นความหมายทางวิชาการ หมายถึง งานเขียนที่เป็นผลจากการศึกษาเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตซึ่งเกี่ยวข้องกับมนุษย์ตามหลักเกณฑ์ การวิจัยประวัติศาสตร์

ความหมายของการวิจัยประวัติศาสตร์

การวิจัยประวัติศาสตร์ คือการศึกษาเหตุการณ์ในอดีตที่มนุษย์มีส่วนเกี่ยวข้องตามกระบวนการวิจัยประวัติศาสตร์ โดยใช้ข้อมูลจากหลักฐานใด ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์ เช่น เอกสาร โบราณสถานและวัตถุ บุคคลร่วมสมัย และวัสดุใด ๆ ที่บันทึกภาพ เสียงและข้อความ ผลการวิจัยประวัติศาสตร์จึงเป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักประวัติศาสตร์กับข้อมูลของเขา¹

กระบวนการวิจัยประวัติศาสตร์

เนื่องจากการวิจัยประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่เป็นการวิจัยแบบสำรวจ ผู้วิจัยจึงมักดำเนินการหลายขั้นตอนไปพร้อม ๆ กัน เพื่อความชัดเจน เราสามารถแยกกระบวนการวิจัยประวัติศาสตร์เป็นขั้นตอนได้ดังนี้ คือ กำหนดหัวข้อการวิจัย และจุดมุ่งหมายของการศึกษา ตั้งสมมติฐาน เก็บรวบรวมข้อมูล วิพากษ์และประเมินหลักฐาน และข้อมูล และวิเคราะห์นำเสนอผลการศึกษา ซึ่งแต่ละขั้นตอนมีลักษณะโดยสรุปดังนี้

1. การกำหนดหัวข้อการวิจัยและจุดมุ่งหมายของการศึกษา

การที่ผู้วิจัยคนหนึ่งจะศึกษาเรื่องใดนั้นจะต้องมีสิ่งที่ทำให้เกิดความสนใจที่จะศึกษาขึ้นมา ก่อน สิ่งที่กระตุ้นความสนใจนั้นจะเรียกว่าปัญหา ก็ได้ เพราะปัญหาเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความอยากรู้ต้องการศึกษาเรื่องนั้นให้กระจ่าง สิ่งที่กระตุ้นความสนใจมักเกิดจากคำถาม อะไร ทำไม และอย่างไร

เมื่อผู้วิจัยเกิดคำถามหรือปัญหาที่สนใจจะศึกษาหาคำตอบแล้ว จะต้องกำหนดขอบข่ายปัญหาหรือหัวข้อให้มีความเหมาะสม คำว่าเหมาะสม เป็นคำที่มีความหมายเป็นนามธรรม

¹ดูความหมายของคำว่าประวัติศาสตร์ได้ใน Edward H. Carr, *What Is History?* New York : Vintage Books, 1962 หรือ ชาดิชาย พณานานนท์ (แปล) ประวัติศาสตร์คืออะไร โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ 2531.

คือวัดออกมาด้วยเครื่องมือวัด ที่เป็นมาตรฐานสากลใดๆไม่ได้ แต่ต้องวัดกันที่เหตุผล ซึ่งก็คือความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ เช่น เวลา ความสามารถของผู้วิจัย ทุน ความสามารถที่จะเข้าถึงข้อมูลและประโยชน์ของการวิจัย เป็นต้น จากนั้นผู้วิจัยจึงมาพิจารณาว่าตนจะศึกษาปัญหาดังกล่าวนั้นเพื่อสนองจุดประสงค์ใด ซึ่งที่จริงก็คือเพื่หาคำตอบให้แก่ปัญหาทางวิชาการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอขึ้นมานั่นเอง หากจุดมุ่งหมายของการศึกษามีหลายประการก็ควรเขียนแยกเป็นข้อๆให้ชัดเจน

2. การตั้งสมมติฐาน

สมมติฐานการศึกษาเป็นการคาดหมายคำตอบล่วงหน้าที่ผู้ศึกษาคาดว่าจะได้จากการศึกษาโดยมีเหตุผลตามหลักวิชาการสนับสนุน ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวในการศึกษา สมมติฐานควรต้องสอดคล้องกับประเด็นปัญหาและจุดมุ่งหมายของการศึกษา ดังนั้น ผู้ตั้งสมมติฐานจึงจำเป็นต้องมีความรู้ในเรื่องที่จะศึกษามาก่อนพอสมควรแล้ว ไม่ใช่ตั้งโดยขาดหลักเกณฑ์หรือเดาเอาเฉยๆ

การตั้งสมมติฐานอาจตั้งได้หลายแบบ เช่น **แบบปลายเปิด** เป็นการตั้งสมมติฐานแบบคาดการณ์คำตอบที่ผู้ศึกษาได้ทราบมาบ้างแล้ว หรือได้ศึกษามาบ้างแล้วแต่ยังไม่ทราบผลเฉพาะ เช่น “*สนธิสัญญาบาวริงมีผลกระทบต่อไทย*” ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นสมมติฐานที่เปิดกว้าง ผลกระทบนั้นอาจจะเป็นไปในทางดีหรือไม่ดี หรือทั้งดีและไม่ดีและมีที่ประการก็ได้แล้วแต่จะค้นพบในการวิจัย

แบบปลายปิด เป็นการตั้งสมมติฐานแบบที่ผู้ศึกษาค่อนข้างแน่ใจในคำตอบเนื่องจากมีความรู้ในเรื่องดังกล่าวมากพอ และแน่ใจว่าคำตอบน่า

จะเป็นเช่นนั้น เช่น “*สนธิสัญญาบาวริงน่าจะเป็นปัจจัยกระตุ้นให้ระบบเศรษฐกิจของไทยเปลี่ยนจากแบบพึ่งตนเองมาเป็นแบบเพื่อตลาด*” ซึ่งผู้ตั้งสมมติฐานข้อนี้คงจะได้ศึกษาและมีความรู้เกี่ยวกับลักษณะประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยมากพอที่จะเห็นแนวโน้มคร่าวๆแล้ว

แบบเหตุผลหรือเงื่อนไข เป็นการตั้งสมมติฐานโดยใช้หลักตรรกวิทยา ซึ่งก็เป็นผลจากความรู้ที่เป็นสากล หรือความจริงที่ประจักษ์ เช่น “*ถ้าชวานาทำการผลิตเพื่อการตลาด ชวานาจะต้องมีผลผลิตส่วนเกินสูงกว่าเดิมอย่างมีนัยสำคัญ*” (เช่นสูงกว่าเดิมร้อยละ 50 ขึ้นไป) เป็นต้น ซึ่งสมมติฐานนี้เป็นเหตุผลหรือเงื่อนไขทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ประกอบกับความรู้เกี่ยวกับลักษณะการผลิตของชวานาไทยในประวัติศาสตร์สมัยกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 และความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของข้าวประกอบกัน

ไม่มีกติกาดูที่ห้ามการตั้งสมมติฐานหลายๆแบบ ทั้งนี้จะใช้สมมติฐานแบบใดนั้นควรขึ้นกับความเหมาะสมของประเด็นปัญหาและธรรมชาติของคำตอบที่คาดว่าจะได้ด้วย

ถึงแม้ว่าโดยปกติการวิจัยประวัติศาสตร์มักจะไม่มีการตั้งสมมติฐานที่เขียนไว้อย่างเป็นทางการ แต่ผู้วิจัยก็จะต้องมีสมมติฐานอยู่ในความคิดแล้ว มิฉะนั้นการศึกษาก็จะขาดทิศทางที่ชัดเจน

สิ่งที่พึงตระหนักประการหนึ่งก็คือ การวิจัยประวัติศาสตร์เป็นการวิจัยชนิดที่นิยมเรียกกันว่า “*การวิจัยคุณภาพ*” ดังนั้นสมมติฐาน ข้อโต้แย้ง หรือสิ่งที่นำเสนอส่วนใหญ่จึงเป็นเรื่องของเหตุและผลมากกว่าเป็นเรื่องที่จะสามารถใช้ตัวเลขมายืนยันได้เสีย “*การวิจัยเชิงปริมาณ*”

ดังได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า การวิจัยประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่เป็นการวิจัยในลักษณะสำรวจนั่นก็คือสอบสวนแสวงหาข้อมูลหรือเก็บรวบรวมข้อมูลก่อน แล้วจึงวิเคราะห์ ด้วยเหตุนี้โดยปกติการวิจัยประวัติศาสตร์จึงมักไม่มีการตั้งสมมติฐานการศึกษาเป็นประเด็นให้เห็นไว้ชัดเจน ยิ่งการวิจัยบางลักษณะ แต่ถึงแม้จะไม่มีการตั้งสมมติฐานการศึกษาไว้อย่างเป็นทางการ ผู้วิจัยก็มักจะต้องคาดหมายคำตอบที่ตนคิดว่าน่าจะมีความเป็นไปได้ในสมองอยู่แล้วเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา ซึ่งคำตอบที่คาดหมายนั้นก็คือสมมติฐานโดยนัยนั่นเอง เช่น ถ้าผู้วิจัยมีคำถามว่าเกิดอะไรขึ้นจริงๆ ในเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย ใน พ.ศ. 2475 และการเปลี่ยนแปลงในครั้งนั้นมีผลต่อสังคมไทยอย่างไร¹ ผู้วิจัยซึ่งต้องมีความรู้พื้นฐานในเรื่องที่ตนสนใจจะศึกษาอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเกิดจากพื้นฐานทางการศึกษาที่มีมาก่อนหน้า หรือจากการศึกษาเพื่อสร้างความเข้าใจภูมิหลังของปัญหาที่ตนกำลังจะวิจัย ก็อาจมีคำตอบที่เป็นการคาดการณ์ อย่างมีการศึกษาว่า “น่าจะ” มีสาเหตุที่เป็นไปได้ดังต่อไปนี้

1) แรงจูงใจที่ทำให้เกิดการยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครองเกิดจากความต้องการเปลี่ยนระบอบการปกครองเป็นประชาธิปไตยตามแนวตะวันตกของประชาชน

2) ผู้มีบทบาทสำคัญในการยึดอำนาจคือกลุ่มบุคคลที่เรียกตัวเองว่า คณะราษฎร โดยมี ดร.ปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้นำ

3) ความสำเร็จในการยึดอำนาจที่ไม่เกิดการต่อสู้เสียเลือดเนื้อกันนั้น เกิดจากการวางแผนที่แยบยลของกลุ่มผู้ยึดอำนาจ

4) การเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบ “ปฏิวัติ” คือเป็นการเปลี่ยนแปลงในระดับพื้นฐานของระบบการเมืองการปกครองของไทยเป็นต้น

การคาดการณ์สาเหตุหรือคำตอบชั่วคราวดังตัวอย่างนี้ก็คือสมมติฐานที่เป็นแนวทางเริ่มต้นให้ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาค้นคว้าได้อย่างมีทิศทางเมื่อการศึกษาดำเนินไป ผู้วิจัยอาจพบว่าสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อเริ่มการศึกษาบางข้อถูกบางข้อไม่น่าจะถูก หรือผิดทั้งหมดเพราะพบสาเหตุอื่นที่ตนไม่เคยคาดคิดมาก่อน หรือพบที่เกิดจากหลายสาเหตุประกอบกันก็ได้ ซึ่งนั่นก็จะเป็ผลของการวิจัย² นักประวัติศาสตร์ที่ได้รับการฝึกฝนมาอย่างดีแล้วจะไม่เลือกนำเฉพาะข้อมูลที่สนับสนุนสมมติฐานของตนมาเสนอ แต่จะมีใจเป็นกลางและนำเสนอข้อมูลทุกด้าน

¹ จากคำถามหรือปัญหาผู้วิจัยต้องไปพิจารณาว่าควรจะต้องตั้งชื่อเป็นหัวข้อวิจัยว่าอย่างไรจึงจะสื่อความและเหมาะสมสำหรับคำถามที่ยกตัวอย่างไว้ ผู้เขียนได้ตั้งเป็นชื่องานว่า “การเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย พ.ศ. 2475” ในการพิมพ์ครั้งที่ 1 ใน การปฏิวัติครั้งสำคัญของโลก สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 2526 และต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น “พัฒนาการสู่ประชาธิปไตย” เมื่อปรับปรุงสำหรับพิมพ์เป็นบทหนึ่งใน ประวัติศาสตร์ไทย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช 2532

² สมมติฐานที่ยกมาเป็นตัวอย่างนี้ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนความเชื่อที่แพร่หลายในวงวิชาการอยู่แล้วหรือเป็นสิ่งที่ข้อมูลที่เกี่ยวข้องระบุไว้ แต่เมื่อผู้วิจัยศึกษาเรื่องนี้เสร็จแล้ว ก็พบว่าผลการศึกษาและการวิเคราะห์ข้อมูลไม่สนับสนุนสมมติฐานอันตั้งอยู่บนความเชื่อทางวิชาการที่แพร่หลายเหล่านี้

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลประวัติศาสตร์แตกต่างจากข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ตรงที่เป็นประเด็นทางประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ไม่สามารถอ้างข้อมูลขึ้นมาได้จากการทดลองหรือจากแบบสอบถาม ข้อมูลประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่เป็นข้อมูลที่มีอยู่แล้วเนื่องจากเป็นเหตุการณ์ที่ได้เกิดขึ้นมาแล้ว แต่ในบางกรณีนักประวัติศาสตร์ก็อาจได้ข้อมูลจากการทดลองหรือจำลองเหตุการณ์ได้ อย่างเช่นในการศึกษากรณีอดีตประธานาธิบดีจอห์น เอฟ. เคนเนดีของสหรัฐอเมริกาถูกลอบยิงเสียชีวิต หรือกรณีสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลของไทย เป็นต้น

ข้อมูลประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่ได้มาจากหลักฐานซึ่งในวงการประวัติศาสตร์ทั่วไปนิยมแยกออกเป็นสองประเภท คือ หลักฐานปฐมภูมิ (หลักฐานชั้นต้น) และหลักฐานทุติยภูมิ (หลักฐานชั้นรอง)

3.1 หลักฐานปฐมภูมิ คือหลักฐานที่เกิดหรือมีส่วนร่วมสมัยกับเหตุการณ์ ซึ่งสามารถจัดกลุ่มได้ดังต่อไปนี้

3.1.1 หลักฐานประเภทโบราณคดี ได้แก่ ซากอาคารบ้านเรือน สิ่งก่อสร้าง เครื่องมือเครื่องใช้ โครงกระดูก อาวุธ พิมพ์หิน รูปปั้น สิ่งจารึกเป็นตัวอักษร เช่น จารึกที่ปรากฏตามสิ่งก่อสร้าง ฐานรูปปั้น บนแผ่นหิน แผ่นดิน และโลหะ เป็นต้น

3.1.2 หลักฐานประเภทตัวอักษร ได้แก่เอกสารที่เป็นตัวอักษรทุกประเภท เช่น จดหมาย หนังสือ หนังสือพิมพ์ กฎหมาย ประกาศ แผ่นปลิว และในสมัยปัจจุบันคงจะต้องรวมถึงที่

บันทึกเป็นตัวอักษรในลักษณะสัญญาณแม่เหล็กไฟฟ้า ดังเช่นบนแผ่นดิสก์คอมพิวเตอร์ หรือข้อมูลตัวอักษรที่บันทึกอยู่และสามารถเรียกมาอ่านได้จากระบบสื่อสารสมัยใหม่ เช่นระบบอินเทอร์เน็ต (internet) เป็นต้น ไว้ด้วย

3.1.3 หลักฐานประเภทบุคคล ได้แก่บุคคลที่มีส่วนร่วมอยู่ในเหตุการณ์หรือเห็นเหตุการณ์นั้นด้วยตนเอง

3.1.4 หลักฐานประเภทโสตทัศน ได้แก่ ภาพยนตร์ ภาพสไลด์ ภาพถ่าย ภาพวาด แถบบันทึกภาพ แถบบันทึกเสียง แผ่นดิสก์บันทึกภาพและแผ่นดิสก์บันทึกเสียง ที่บันทึกเหตุการณ์ในขณะที่เกิด และข้อมูลภาพและเสียงที่บันทึกอยู่และสามารถเรียกมาดูได้จากระบบสื่อสารสมัยใหม่ เช่น ระบบอินเทอร์เน็ต

3.2 หลักฐานทุติยภูมิ สามารถจัดกลุ่มได้เป็นประเภท อักษร บุคคล และโสตทัศนนี้ได้ เช่นเดียวกับหลักฐานปฐมภูมิ แต่หลักฐานทุติยภูมิคือหลักฐานที่ไม่ได้เกิดร่วมเหตุการณ์ หรือรู้เห็นเหตุการณ์โดยตัวเอง เช่นจดหมายที่เขียนเล่าสิ่งที่ผู้เขียนได้ฟังมาจากคนอื่น ข้อเขียนในหนังสือพิมพ์ที่เป็นความคิดเห็นของผู้เขียนเอง รายงานข่าวที่ผู้รายงานทราบมาจากผู้อื่นอีกต่อหนึ่ง เทปสัมภาษณ์บุคคลที่มีใช้ผู้ร่วมรู้เห็นเหตุการณ์ และภาพยนตร์ที่สร้างขึ้นมาจำลองเหตุการณ์ เป็นต้น

นอกจากหลักฐานตามจารีตดังกล่าวแล้วยังมีหลักฐานประวัติศาสตร์อีกประเภทหนึ่งซึ่งยังใช้กันน้อยจนไม่ได้รับนับเนื่องเข้าอยู่ในประเภทของหลักฐานประวัติศาสตร์ตามจารีต นั่นก็คือหลักฐานประเภททดลองหรือจำลองเหตุการณ์เช่น การศึกษากรณีสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระ

พระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล และกรณีการลอบยิง ประธานาธิบดีจอห์น เอฟ. เคนเนดี ดังกล่าวข้างต้น และการศึกษาประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ เป็นต้น

เนื่องจากประวัติศาสตร์เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ดังนั้นข้อมูลประวัติศาสตร์จึงมีความหลากหลาย ซึ่งนักประวัติศาสตร์ก็จำเป็นต้องตระหนักถึงธรรมชาติของหลักฐาน และข้อมูลที่ได้จากหลักฐานแต่ละประเภทด้วยว่า ข้อมูลใดมีอคติหรือข้อมูลใดมีความน่าเชื่อถือได้ เช่นหลักฐานที่มีลักษณะเป็นประเภทปฐมภูมิ อาจบรรจุข้อมูลทุติยภูมิหรือข้อมูลเท็จไว้ด้วยก็ได้ หลักฐานประเภทโบราณคดีจำนวนมากไม่ได้ “บอกข้อมูล” ใดๆแก่ผู้วิจัย หากแต่เป็นการ “อ่าน” ข้อมูลโดยผู้วิจัย หลักฐานประเภทบุคคลสามารถโกหกได้ หลักฐานหลายๆ ประเภทสามารถปลอมแปลงหรือเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ และข้อมูลที่ได้จากการทดลองอาจต้องมีการวิเคราะห์ตัวแปรต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นหรือมีอยู่ การเก็บรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์เป็นกระบวนการที่ใช้เวลามากและผู้วิจัยมักจะวิพากษ์และประเมินหลักฐานและข้อมูลควบคู่กันไป

4. การวิพากษ์และประเมินหลักฐานและข้อมูล

เมื่อได้หลักฐานมาแล้วผู้วิจัยจะต้องวิพากษ์และประเมินหลักฐานและข้อมูลที่ได้จากหลักฐาน

นั้นๆ ซึ่งวงการประวัติศาสตร์ทั่วไปนิยมเรียกกันว่า การวิพากษ์ภายนอกและวิพากษ์ภายใน ซึ่งถ้าจะกล่าวให้ง่ายต่อการเข้าใจก็คือ การวิพากษ์ความแท้ของหลักฐาน และการวิพากษ์ความแท้ของสาระของข้อมูล¹

4.1 การวิพากษ์ความแท้ของหลักฐาน เป็นการพิจารณาเบื้องต้นว่าหลักฐานนั้นๆ เป็นของแท้หรือไม่ด้วยการตรวจสอบภายนอกง่ายๆ เช่น ถ้าเป็นประเภทเอกสารก็อาจพิจารณาว่ากระดาษหมึกและลักษณะภาษาที่ใช้ถูกยุคสมัยหรือไม่ ปลายมือและลายเซ็นเป็นของแท้หรือไม่ เป็นต้น โดยปกติหากการพิจารณาเบื้องต้นบอกไม่ได้แน่ชัด การวิพากษ์สาระของข้อมูลมักจะให้คำตอบได้ แต่หากการวิพากษ์สาระของข้อมูล ยังมีจุดให้กังขา ก็อาจต้องอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์พิสูจน์ความแท้กันต่อไป เช่นนำไปตรวจสอบหาอายุของวัสดุที่เป็นหลักฐาน เป็นต้น โดยปกติการวิพากษ์สาระของข้อมูลโดยนักประวัติศาสตร์ที่มีความชำนาญจะสามารถบอกได้ว่าหลักฐานชิ้นดังกล่าวเป็นของแท้หรือไม่ ถ้าเป็นหลักฐานประเภทโบราณคดี ผู้วิจัยประวัติศาสตร์มักอาศัยการศึกษาและ/หรือการวิเคราะห์ของนักโบราณคดีเป็นหลักอยู่แล้ว ส่วนหลักฐานและข้อมูลประเภทอื่นๆ ก็ต้องวิเคราะห์ตามลักษณะของหลักฐานประเภทนั้นๆ เมื่อแน่ใจว่าหลักฐานชิ้นนั้นๆ เป็นของแท้แล้ว จึงก้าวไปสู่ขั้นต่อไป

¹ดูตัวอย่างการวิพากษ์หลักฐานและข้อมูลได้ใน ชาติชาย พณานานนท์ “ทาสอยุธยาในประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1” วารสารประวัติศาสตร์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม 2526 หน้า 78-83; ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 10 ฉบับที่ 10 สิงหาคม 2532 หน้า 98-102

4.2 การวิพากษ์ความแท้ของสาระของข้อมูล เป็นการวิพากษ์เนื้อหาของข้อมูลที่ปรากฏในหลักฐานที่ผ่านการวิพากษ์ความแท้ของหลักฐานแล้ว ในขั้นนี้ผู้วิจัยจะพิจารณาว่าเนื้อหาของข้อมูลเป็นของแท้หรือไม่ กล่าวคือ เหตุการณ์ที่กล่าวถึงถูกต้องตรงตามยุคสมัยและมีความสอดคล้องกันในตัวหลักฐานเองหรือไม่ ข้อมูลนั้นอาจสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับข้อมูลที่ปรากฏในหลักฐานอื่นๆที่ตรวจสอบแล้วว่าเป็นหลักฐานที่เป็นของแท้ จากนั้นก็จะเป็นหน้าที่สำคัญของผู้วิจัยที่จะต้องวิเคราะห์ความหมายของเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในขั้นตอนการวิเคราะห์และนำเสนอว่ามีความหมายอย่างไร

เมื่อวิพากษ์ความแท้ของหลักฐานและความแท้ของสาระของข้อมูลแล้ว ก็ต้องประเมินหลักฐานและข้อมูลนั้นว่าเป็นหลักฐานและข้อมูลประเภทใด มีความน่าเชื่อถือหรือไม่ ด้วยเหตุผลใด¹

5. การวิเคราะห์นำเสนอผลการศึกษา

การนำเสนอผลการศึกษาทางประวัติศาสตร์ เป็นการนำเสนอในลักษณะบรรยายความซึ่งคงจะสามารถแยกออกได้เป็นสองระดับ คือการนำเสนอระดับพื้นฐานและการนำเสนอระดับวิเคราะห์ ซึ่งในที่นี้จะเรียกประวัติศาสตร์ที่มีการนำเสนอระดับพื้นฐานว่าประวัติศาสตร์ระดับพื้นฐาน และเรียกประวัติศาสตร์ที่มีการนำเสนอระดับวิเคราะห์ว่าประวัติศาสตร์ระดับวิเคราะห์

ประวัติศาสตร์ระดับพื้นฐาน งานเขียนประวัติศาสตร์จำนวนมากเป็นงานเขียนที่นำเสนอผลการศึกษาระดับพื้นฐาน ซึ่งส่วนใหญ่ก็คือการบรรยายข้อมูลที่เก็บมาได้โดยมีการเรียบเรียงให้เป็นระบบตามลำดับเหตุผลแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ หรืออาจกล่าวได้ว่าการวิจัยที่นำเสนอผลการศึกษาระดับนี้ส่วนใหญ่เป็นการบอกว่าอะไรเกิดขึ้น เกิดขึ้นที่ไหน และเกิดขึ้นเมื่อใด แต่มักจะไม่วิเคราะห์ว่าทำไมจึงเกิดเหตุการณ์นั้น (อะไรคือสาเหตุประจักษ์และแฝงที่ทำให้เกิดเหตุการณ์นั้น) เหตุการณ์ที่แท้จริงคืออะไร และผลของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นคืออะไร และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมีความหมายอย่างไรต่ออดีต ปัจจุบัน และ/หรืออนาคต การนำเสนอผลการศึกษาในระดับนี้จึงมักเป็นการวิจัยที่มีกระบวนการเพียง 2 ขั้น คือขั้นที่ 1 และ 3 คือเก็บข้อมูลแล้วก็นำเสนอข้อมูลเลย

การวิจัยประวัติศาสตร์ที่การวิจัยประเภทอื่นนำไปใช้เพื่อศึกษาความเป็นมาหรือภูมิหลังของประเด็นการวิจัยของตน ที่มักเรียกกันว่า การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ นั้น มักเป็นเพียงการบรรยายข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์ในอดีตในลักษณะนี้

ประวัติศาสตร์ระดับวิเคราะห์ เป็นงานวิจัยประวัติศาสตร์ระดับที่ผู้ศึกษาจะต้องนำข้อมูลมาจัดระบบและวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งเพื่อหาความสัมพันธ์ต่างๆ ของเหตุการณ์และเหตุผลซึ่งอาจจะอยู่เบื้องหลังของข้อมูลที่ประจักษ์ และนำเสนอ

¹ หลักฐานและสาระของข้อมูลที่มีความแท้ อาจจะทำให้สาระของข้อมูลที่ไม่แท้ เช่น โศกนาฏโดยเจตนา หรือผิดพลาดโดยเจตนาหรือไม่เจตนาก็ได้ เช่นเดียวกัน หลักฐานประเภทปฐมภูมิก็ไม่จำเป็นจะต้องมีคุณค่าน่าเชื่อถือเสมอไป ขึ้นอยู่กับธรรมชาติของหลักฐานและข้อมูลนั้นๆ

ว่าอะไรเกิดขึ้น เกิดขึ้นอย่างไร เหตุใดจึงเกิดขึ้น เช่นนั้น เหตุการณ์ต่างๆ มีความสัมพันธ์กันอย่างไร ทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นเหตุเป็นผลกันหรือไม่อย่างไร เหตุการณ์ทั้งหมดนั้นมีผลและ/หรือ ความหมายอย่างไรต่อสังคมและสถานการณ์ทั้ง ในขณะนั้นและหลังจากนั้น

การศึกษาประวัติศาสตร์ในระดับวิเคราะห์ นั้นอาจเป็นการศึกษาที่ยากที่สุดของการวิจัย ประวัติศาสตร์ เนื่องจากผู้วิจัยจะสามารถวิเคราะห์ ความหมายของข้อมูลได้ก็ต่อเมื่อผู้วิจัยเป็นผู้ที่มีความรู้ในเนื้อหาสาระของเหตุการณ์หรือประเด็นที่กำลังวิเคราะห์ ได้รับการฝึกฝนในการวิจัย ประวัติศาสตร์จนมีสัญชาตญาณที่มีความตระหนัก ในธรรมชาติของหลักฐานและข้อมูลประวัติศาสตร์

ธรรมชาติของประวัติศาสตร์ และจุดผิดพลาด ต่างๆของนักประวัติศาสตร์ จนมีสิ่งที่เรียกได้ว่า “ความรู้สึก” ของนักประวัติศาสตร์ว่าข้อมูลนั้น บอกอะไรและไม่บอกอะไรอย่างชัดเจนหรือโดยนัย บอกความจริงหรือโกหก ซึ่งเราต้องวิเคราะห์ว่า ถ้าโกหกทำไมถึงโกหก ที่ไม่บอกความจริงนั้น กำลังบอกอะไรเราอยู่ (การอ่านระหว่างบรรทัด) เป็นต้น

การวิจัยอื่นๆที่ต้องอาศัยการวิจัยประวัติศาสตร์มาช่วยในการศึกษาหาข้อมูลที่เป็นภูมิหลังหรือแนวคิดเบื้องหลัง(ที่เรียกว่า การวิจัยเชิง ประวัติศาสตร์นั้น) ส่วนใหญ่ไม่ใช่การศึกษา ประวัติศาสตร์ระดับวิเคราะห์ เป็นแต่เพียงการศึกษา ระดับพื้นฐาน คือการเก็บรวบรวมข้อมูล อดีตเท่านั้น

ชาติชาย พณานานนท์

บรรณานุกรม

- ชาติชาย พณานานนท์. “การเขียนเค้าโครงการวิจัยประวัติศาสตร์,” วารสารประวัติศาสตร์. ฉบับ พ.ศ. 2541.
- _____. “ทาสอยุธยาในประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1,” วารสารประวัติศาสตร์. 8(3) : 75-102 ; กันยายน-ธันวาคม 2526.
- _____. “ทาสอยุธยาในประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1,” ศิลปวัฒนธรรม. 10(10) : 96-113 ; สิงหาคม 2533.
- _____. (แปล) ประวัติศาสตร์คืออะไร. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2531.
- Bloch, Marc, **The Historian's Craft**. New York: Vintage Books, 1953.
- Carr, Edward H., **What Is History?** New York : Vintage Books, 1962.
- Shafer, Robert J., **A Guide to Historical Method**. Illinois : The Dorsey Press, 1980.